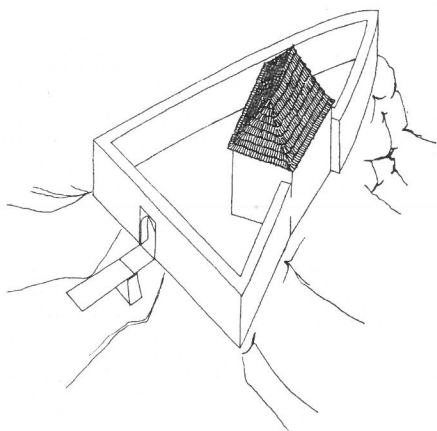

Hrad Vřísek

Všichni dobře známe místní jména ve svém okolí, v místech svých chat a chalup nebo tam, kam rádi jezdíme na vandry. Známe jména vesnic, navlečené jako korálky na nitích silnic, po kterých jezdíme z místa na místo, i jména kopců, které při těchto cestách míváme. Ta jména náleží pevným bodům naší orientace a jsou její součástí. Jen stěží bychom se bez těchto jmen domluvili o cílech našich putování, o místech našich setkání. Zatímco však body zůstávají pevně ukotveny na svých místech, jejich jména se mohou měnit. Proč a jak? Podívejme se na jedno takové stěhování jména hradu.

Rekonstrukce jádra hradu Vřísek

Když jsme v šedesátých letech minulého století vyrazili jako mladí turisté na hrad Vřísek, prošli jsme kolem myslivny při zdi obory u Holan a vystoupali na pískovcovou terasu k opuštěnému domu s válcovou schodišťovou věží. Nikdo z nás se neptal, proč renesanční zámek u Holan je označován jako hrad, kdy své jméno získal a jak se jej dozvěděli tvůrci map, značkaři turistických cest a autoři bedekrů. Přijímali jsme jeho označení i jméno za samozřejmé, stejně jako označení a jména měst, městeček a vesnic v okolí.

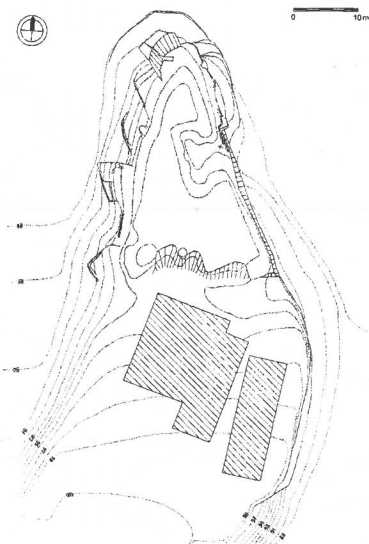
Ubíhala léta a přibývalo otázek. A jednoho dne došlo i na renesanční zámek u Holan. Prohlížíme-li si obrázky „hradů spatřených“, vytvořené našim největším romantikem K. H. Máchou v třicátých letech 19. století, udiví nás, že onen zámek malíř jmenuje Žižkov u Holan. Pod jménem Žižkenschloss bei Hohlan (Žižkův zámek u Holan) jej nalezneme i v nejstarším souborném díle o našich panských sídlech z pera F. A. Hebera. Autor tak sídlo označil ještě ve 3. dílu *Böhmen Burgen, Vesten und Bergschlösser*, vydaném v roce 1845. V témže roce však F. Palacký spojil zámek s Vřískem a zřejmě pod vlivem této autority jej F. A. Heber ve 4. dílu, vydaném o rok později, v roce 1846, přejmenoval na Vřísek. Kartami jmen znovu v roce 1861 zamíchal A. V. Maloch, když zámek u Holan přisoudil pojmenování Vítkovec a jméno Vřísek i s hradem umístil na nedaleký jihozápadně od zámku ležící ostroh s pojmenováním Alte Berg. Nakonec ovšem zvítězil názor F. Palackého, zvláště když jej v Místopisném slovníku historickém Království českého podpořil v roce 1909 i A. Sedláček a následně přijala i Místopisná komise při České akademii pro vědy, slovesnost a umění, bádající již od roku 1913 na českých jménech sídel. A tak se jméno Vřísek usadilo na místě renesančního zámku v rozlehlé oboře nedaleko Holan. Zámek dodnes vystupuje na pískovcové terase mezi korunami borovic, jméno

Vřísek však svoji polohu opět změnilo.

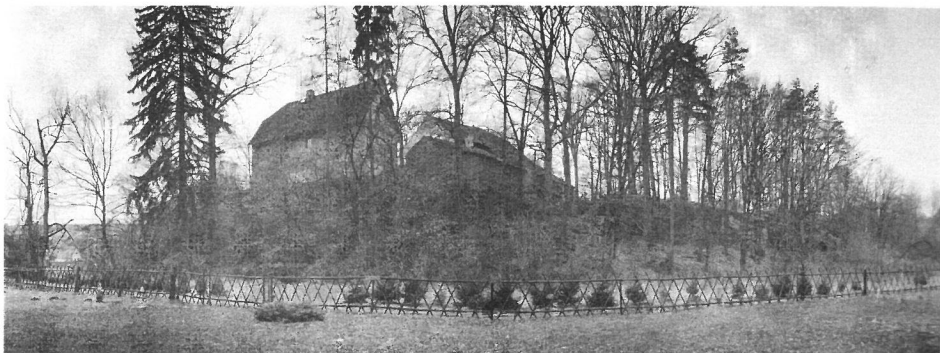
Zavinila to plánovaná úprava zámku, který měl opět sloužit pro potěšení lovců a oslavy úspěšných lovů. Návrat k původní funkci si vysnil některý z nejvyšších pánů tehdejšího Federálního ministerstva zemědělství a výživy pro svoje soudruhy a jejich kamarády. V roce 1987 byl z tohoto důvodu nařízen archeologický výzkum, který si objednalo podnikové ředitelství Severočeských státních lesů v Teplicích. Nabízela se možnost prověřit správnost starších modelů o tamním osídlení. Výsledek však potvrdil užívání místa pouze v období renesance a později. Ani jedna ze tří archeologických sond nedoložila osídlení v době středověku. Absence staršího osídlení ale byla v rozporu s písemnými prameny.

Písemné zprávy sice nějaké sídlo Vřísek zmiňují, ale uvádějí jej jako „dvůr poplužní“ ke zboží Chudý Hrádek, a to již v roce 1402, tedy v době, ve které by stěží získal renesanční podobu. Ostatně, i charakter zámku ukazoval na jinou než hospodářskou činnost v oblasti zemědělství. Že se však nejspíše kdysi jednalo o panské sídlo dokazují zápisy z let 1543, 1546, 1562 a 1570. Hovoří o něm sice jako o pustém zámku, což však v této době znamenalo spíše pustý hrad. Víme tedy, že někde u Chudého Hrádku byl nejpozději ve 14. století hrad Vřísek, na počátku 15. století, roku 1402, již opuštěný a jeho jméno přeneseno na poplužní dvůr v bezprostřední blízkosti sídla. Proto později, až do roku 1570, připomínán pouze jako pustý. V této době však renesanční zámek u Holan nepochybně existoval a plnil svoji funkci. Jaká tato funkce byla a další podrobnosti o této stavbě třeba někdy jindy. Vraťme se nyní k hradu Vřísku. Nebyl-li oním renesančním zámkem u Holan, kde tedy ležel?

A. V. Maloch sice jméno Vřísek i s hradem umístil na ostroh s pomístním jménem Alte Berg, domnělý šijový příkop s valem, který byl jediným dokladem hradu, vyhodnotilo ohledání a drobné sondy jako pouhý lom na pískovcové kvádry. Naštěstí však jméno Vřísek z písemných záznamů po roce 1570 nezmizelo. J. V. Šimák otiskl v roce 1938 v časopise Bezděz část česky psaného urbáře panství lipského a novozámeckého z roku 1579. Tímto počinem obsah urbáře zachránil, neboť originál následně zmizel neznámo kam. Další záznam o vsi Vřísku zapsal úředník panství do rovněž česky psaného urbáře v roce 1619. Ten se na rozdíl od předchozího dodnes zachoval v archivu. V obou je Vřísek jmenován mezi vesnicemi Drchlavou a Dřevčicemi. Na stejném místě jmenuje

Plán jádra hradu Vřísek

Obr. 2 , Hradiště, vlevo usedlost č. p. 8, vpravo poloha hradu Vřísek, Foto R. Kursa

německy psaný urbář stejného panství z let 1633–1647 sídlo Radiesch. Vřísek i Radiesch mají stejný počet usedlých a dva z nich dokonce uvádí pod stejnými jmény. Je tedy mimo veškerou pochybnost, že české jméno dávno již opuštěného sídla Vřísek, nahradilo německé pojmenování Radiesch. To přeložila po roce 1918 Místopisná komise do češtiny jako Hradiště, které již v této době bylo součástí vesnice Drchlava. Dnes je spojuje rozšířená zástavba podél silnice, klesající od drchlavského kostela do údolí.

A skutečně. V údolí pod Drchlavou, nad staveními, pojmenovanými jako Hradiště, uvádí August Sedláček panské sídlo-tvrz a sděluje, že „od této tvrze (a nikoliv hradu) dostalo položení to jméno Hradiště, ...“. Připsal jej Načeplukovi, zmiňovanému v roce 1265 a spojil jej s Drchlavou, která je tak prvně uváděna v písemných pramenech. V roce 1359 seděl na tamní tvrzi jakýsi Hrd a v letech 1363–1373 náležela Soběhrdovi z Dřevčic. Zdá se, že všichni zmínění byli v příbuzenském vztahu a spolu s dalšími Načeplukovici drželi nevelký sídelní ostrůvek kolem Dubé, vyklučný v jinak lesnaté oblasti královského hvozdu. Jenže dřevčické sídlo, jedno ze tří sídel Načeplukoviců, leželo někde v Drchlavě. Jestliže je máme umístit přesněji, pak leželo nejspíše u kostela sv. Mikuláše. Dnes klasicistně vyhlížející stavba v sobě totiž skrývá relikt románského kostela a nelze tedy vyloučit, že právě někde v jeho bezprostřední blízkosti stával dvorec Načeplukoviců. Přesnou polohu, tím méně podobu sídla však neznáme. Naopak umíme přesně umístit druhé panské sídlo, se kterým je spojeno staročeské jméno Vřísek.

Chceme-li tento nevelký hrad Vřísek navštívit, musíme vystoupat z údolí pod Drchlavou na nízký ostroh, vybíhající z pískovcové tabule na protilehlé straně Drchlavy. Cesta nás dovede k usedlosti č. p. 8., dříve snad onomu poplužnímu dvoru, dnes nejspíše rekreační chalupě. Opustíme cestu pokračující dál k polím na pískovcové tabuli, a obejdeme usedlost, za kterou trojúhelný ostroh přetíná zpola zasypaný šijový příkop s porušenou horní hranou eskarpy a kontreskar-

Poloha hradu Vřísek, Foto L. Kursová

Hradiště, dům usedlosti č. p. 8, Foto L. Kursová

pou zakrytou usedlostí. Ze zbylých dvou strmě spadajících stran trojúhelníku vybíhají pískovcové výchozy, místy propojené reliktů zdiva. K severovýchodní hraně přisedá obdélná zahlobubenina, naznačující suterén stavby, snad otevřený na vnější stranu okénkem, se spodní částí vysekanou ve skále. Dochované stopy dovolují pouze hrubou rekonstrukci sídla.

Terénní tvar naznačuje dvoudílnou dispozici, pravděpodobně vymezenou prvním, dnes zcela zasypaným šíjovým příkopem v nejužším místě ostrohu, kde se prudce otáčí cesta k usedlosti. Ta se zřejmě rozložila na původním předhradí. Hradní jádro odděloval druhý šíjový příkop, za kterým vymezovala zděná hradba trojúhelník. K hradbě přisedala podsklepená budova, doplněná snad drobnější zástavbou. Těch několik informací, které nabízí terén, podrobnější rekonstrukci sídla nedovoluje a nenabízí ani přesnější dataci jeho užívání. Tu naštěstí nabídl soubor nalezené keramiky, pocházející z období první poloviny 14. století a pokračující až do jeho osmdesátých let.

Hledáme-li postavení hradu Vřísku ve struktuře středověkého osídlení, nabízí se jeho založení při hranici frýdlantského dominia Ronovců s majetky Načeplukoviců. Zdá se, že hranici mezi nimi tvořilo údolí Dolského potoka oddávající Vřísek od jádra Drchlavy s kostelem. Stejně jako starší Frydlant byl i později založený Vřísek vystavěn na hranici frýdlantského dominia. Jeho správná a reprezentativní funkci nahradil někdy na sklonku 14. století rozsáhlejší hrad Chudý Hrádek, také vybudovaný na okraji téhož dominia. Hospodářskou funkci si však Vřísek nadále podržel alespoň jako poplužní dvůr, pro který posloužila hospodářská část hradu na předhradí. Nejspíše teprve v poslední třetině 16. století se osídlení u poplužního dvora rozrostlo o další usedlosti a jméno Vřísek se vztáhlo i na ně. V období třicetileté války pak ves panští úředníci přejmenovali na Radiesch, tedy česky Hradiště. Jedná se o jeden z možných modelů dějin tohoto nevelkého území. Jeho prověření a opravy si vyžadají další sledování terénu, nové archeologické výzkumy a jejich vyhodnocení. Doufejme, že zůstanou pouze v rukou odborníků, kteří nám všem nabídnou přesnější dějiny tohoto území.

František Gabriel